

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА (м. Київ)
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ЗАХІДНОЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Пльзень, ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА (м. Познань, ПОЛЬЩА)

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах

МАТЕРІАЛИ
IX Міжнародної наукової конференції
(12–13 квітня 2019 року, Україна, Дніпро)

Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках

МАТЕРИАЛЫ
IX Международной научной конференции
(12–13 апреля 2019 года, Украина, Днепр)

ДНІПРО
2019

УДК 811.16'373
Л 43

Рекомендовано до друку на вченій раді факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 8 від 19 березня 2019 р.)

Л 43 **Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах:** IX Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 12–13 квітня 2019 року): матеріали / укладач О. К. Куварова; за редакцією проф. Т. С. Пристайко. – Дніпро: Ліра, 2019. – 232 с.

ISBN 978-966-981-175-2

Збірник містить матеріали доповідей лінгвістів України, Франції, Чехії, Тайваня, присвячені опису тенденцій і перспектив розвитку інноваційних процесів у сучасних слов'янських мовах, явищ неологізації, що характеризують різні рівні сучасних слов'янських мов у різних комунікативних сферах; дослідженню лексико-граматичних інновацій в аспектах сучасних наукових парадигм; розгляду мовних і мовленнєвих інновацій як об'єктів прикладної лінгвістики, лінгводидактики, теорії і практики перекладу.

Для викладачів, науковців, аспірантів і студентів гуманітарних факультетів, а також для широкого кола читачів, яких цікавлять динамічні зміни, що відбуваються в сучасних слов'янських мовах.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

ISBN 978-966-981-175-2

© Колектив авторів, 2019

© Куварова О. К., укладання, 2019

Композиція «П'осолони» воспроизводить календарно-обрядовий цикл. Так, А. М. Ремизов в сказці «Борода» описує архаїчний народний обряд «завивання бороди» (жатвенний обряд, так називаються «дожинки»). Посередством онимізації апеллятива *борода* автор розкриває свернутий міф, зашифрований в найменуванні: «А *Борода* стоїть – розвезається, золота, багато в ній *усика* *довгого, тонкого, острого*, як серп» [7, с. 38]. Хоча в самому імені немає фітофорної основи і образ хліба-колоса не персоніфіцировано прямо, однак через контекст і описання обряду стає зрозумілим, що мова йде про пшеницю і її колосся в снопах: «Несуть межеві васильки, підвивають васильками *Бороду*, і кругом, як килим, васильки. Збирала *Борода* людей разом, запалила *солому*, заварилася отжинна *каша*» [7, с. 38].

Аналіз фітофорних найменувань персонажів ремізовського збірника казок «П'осолонь» показує, що письменник, інтерпретуючи народні традиції, звертаючись до фольклорних джерел (ігри, обряди, казки, міфи), виключно точно підбирає найменування своїм персонажам: *Незабудка*, *Фіалка*, *Ромашка*, *Перекасти-поле* і т. п., при цьому привносять індивідуально-авторське осмислення казкового задуму не тільки в сюжетний ланцюг, але і в онімне простір: *Соломина-воромина*, *Купена-лупена*, *Листин*, *Борода*.

ЛИТЕРАТУРА

1. Артемьева О. В. Мифопоэтика прозы Алексея Ремизова: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.01. Москва, 1999. 18 с.
2. Данилова И. Литературная сказка А. М. Ремизова (1900 – 1920-годы) Helsinki: SLAVICA HELSINGIENSIA 39, 2010. 272 с.
3. Данилова И. Ф. Об именах у Ремизова: Старец Гоносий и другие. *Varietas et Concordia. Essays in Honor of Professor Pekka Pesonen On the Occasion of His 60th Birthday*. Helsinki, 2007. P. 293–311.
4. Доценко С. Русская Ленора: литературные и фольклорные источники А. М. Ремизова. *Литературный процесс и развитие мировой культуры*. Таллинн, 1994. С. 65–68.
5. Колосова В. Б. Мифология растений в сказочных циклах А. Ремизова «Посолонь» и «К Морю-Океану» (об отношении мифопоэтического образа к фольклорному источнику) *Миф в фольклорных традициях и культуре новейшего времени*. Москва, 2009. Вып. 57. С. 110–128.
6. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1988. 192 с.
7. Ремизов А. Посолонь: Волшебная Россия. Санкт-Петербург: Изд-во Ивана Лимбаха. 196 с.
8. Розанов Ю. В. Фольклоризм А. М. Ремизова: источники, генезис, поэтика: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.01.01. Великий Новгород, 2009. 36 с.
9. Тиханов П. Брянский говор. Заметки из области русской этнографии. *Сб. ОРЯУС Импер. Академии наук*. СПб, 1904. Т. LXXVI. № 4.
10. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. URL: <http://www.dissercat.com/content/semanticheskie-osobennosti-fitonimov-v-russkom-folklore#ixzz5D65A1Hxk> (дата обращения 19.04.18)

І. М. Бабій (м. Тернопіль)

ОБРАЗНО-ЕКСПРЕСИВНІ НАВАНТАЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ-КОМПЗИТИВІВ У ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

В останні десятиліття помітний дослідницький інтерес до вивчення неологічної лексики. Виникнувши під впливом позамовних і внутрішньомовних чинників, неологізми становлять окрему лексичну групу слів у сучасній мовній системі. Такі одиниці належать до різних тематичних груп і забезпечують потреби суспільства.

Вивченням неологізмів займається окрема галузь мовознавства – неологія, яка сформувалась у другій половині ХХ століття. Відомими дослідниками в цій га-

лузі є Г. М. Вокальчук, Н. М. Сологуб, С. Я. Єрмоленко, О. А. Стишов, Є. А. Карпіловська, Л. В. Струганець, Н. Ф. Клименко, Ж. В. Колоїз, В. В. Герман, Т. А. Єщенко, Г. М. Сюта, О. М. Турчак, Л. П. Павленко, О. Г. Ликов, В. В. Лопатін, О. Г. Ликов, О. А. Земська, Р. Ю. Намітокова та ін.

У сучасній неологічній літературі традиційно неологізми поділяють на загальнономовні неолексеми, які забезпечують повсякденне життя, виробничу діяльність, науково-технічний розвиток суспільства, та індивідуально-авторські, які з'являються в художньому тексті (як правило, одноразово вжиті) і містять виразні образно-оцінні навантаження. Як зазначає Г. М. Вокальчук, «майстерно створена художником слова, авторська номінація здатна вмістити в собі згусток мисленнєвої енергії творця, якнайточніше відбити його світосприйняття, а також у високохудожній формі віддзеркалити особливості національного світовідчуття, менталітету, вербалізувати ті фрагменти позамовної дійсності, що є найактуальнішими для соціуму в певний період його існування, заповнити (бодай у конкретній мовленнєвій ситуації) мовно-естетичну лексичну нішу» [1, с. 6].

Виразні емоційно-експресивні навантаження містять авторські неологізми в поезії Ліни Костенко. Оскільки поки що не знаходимо окремих лінгвістичних праць, присвячених розгляду індивідуально-авторського композитного словотворення у творах Ліни Костенко, тому наше дослідження є **актуальним**. **Предмет** аналізу – складні авторські неолексеми.

Мета наукової розвідки – охарактеризувати семантику, творення та функціонування авторських неологізмів-композитів у поетичному мовленні Ліни Костенко. У статті спробуємо розв'язати такі **завдання**: шляхом суцільної вибірки виявити індивідуально-авторські неологізми Ліни Костенко, перевірити їх фіксацію в загальнономовних словниках української мови, описати семантику неолексем, з'ясувати їх творення та особливості функціонування у поетичному контексті, простежити естетичні навантаження новотворів в аналізованій поезії.

Складні слова (композити і юкстапозити) утворені способом складання. Н. М. Сологуб зазначає, що «можливості способу складання є невичерпні, а слова, утворені таким чином, як правило, мають більшу експресивність, пізнавально-якісну силу, значну понятійну та естетичну місткість. Складні слова виступають логічними заміниками словосполучень, порівняльних зворотів і навіть речень» [4, с. 48]. Письменники активно застосовують естетичні можливості складних слів у художньому мовленні.

У проаналізованій поезії Ліни Костенко виявлено інноваційні композитні лексеми, які належать до трьох самостійних частин мови: іменника, прикметника, дієслова. Найбільшу групу становлять іменникові композити. Застосувавши лексико-граматичний підхід, ми можемо їх поділити на 3 групи: назви осіб, назви з конкретним значенням, назви з абстрактним значенням.

Семантика авторських композитів-назв осіб, виявлених у поезії Ліни Костенко, не обмежується номінативністю, найчастіше вони містять додаткову характеристику названої особи. Такі новотвори інформують про рід занять, вік, риси характеру, психологічний стан і под. означуваної особи. Нерідко одним компонентом таких композитів виступають лексеми з виразною оцінною семантикою (часто негативною). Наприклад, лексема **лицар-недотепа**, **залицяльник-п'яниця** («*І жінка бідна в Ольвії, не спиться їй./ Прогнавши залицяльників-п'яниць*» («Скіфська одиссея», с. 445)). Складні слова **суньголов**, **знайдубіда** в поезії Ліни Костенко пов'язані з характеристикою людської душі, вони теж містять негативні конотації («*Куди ведеш мене, моя гордине?/ Ти суньголов. Ти скрізь напропадиме*» («Балада моїх ночей», с. 176); «*Душа моя, знайдубіда! / Знайду біду, не вернешся./ Яку біду надибала?*» («Душа моя, **знайдубіда**», с. 194)).

З погляду естетичних навантажень цікаві неолексеми **поет-автомат**, **опівнічник-поет** («Поспішайте писати. / Щоб і влад, і впаад. / Є вакантні посади: / Поет-автомат» («Літо 1963-го року», с. 158); «Такою з'являлася, о Музо, / Натхненним опівнічником-поетом» («Співучі обриси», с. 166). Свою велич та повагу поетеса виражає через уживання неолексеми **велетень-художник**: «Проходив мимо велетень-художник. / Проходив мимо, і не зміг пройти» («Гранітні риби», с. 131).

В описах природи знаходимо авторські неологізми, які характеризують тваринний світ (назви птахів, звірів): **орли-чорнокрильці**, **мислитель-чорногуз**, **кінь-мислитель**, **білочка-біженка**, **горобці-хвилини** («Зметнеться вгору білочка-біженка» («Підмосковний етюд», с. 106); «—Гей, вовки-сіроманці та орли-чорнокрильці, / Та ви хоч подождіте» («Дума про братів неазовських», с. 527). Новотвори Ліни Костенко характеризують також рослинний світ. Це назви дерев, їх плодів, листя тощо: **іноплемянники-дерева**, **шовк-трава**, **близнята-зерна** та ін. («Над морем айстер і шовк-трави» («Біля крайньої хати», с. 255); «Дрижать скелети дерев»ні / іноплемянників-дерева» («Осінь дикунська», с. 332)).

Із характеризувальним призначенням письменниці вживає неолексеми, що називають частини тіла людини: **руки-митарі**, **кремінь-ноженнята**.

У поезії Ліни Костенко знаходимо композитні неологізми, одним із компонентів яких є традиційний поетизм (**зоря**, **сонце** і под.). Такі новотвори, як правило, характеризують явища природи. Йдеться про неолексеми **зоря-полин**, **сонцепад**, **вечір-мисливець**, **вітер-голодренець** та ін. Усі вони естетично промовисті, містять виразне оцінно-емоційне забарвлення, зокрема в контекстах: «Розбився корабель. Горять Галапагоси. / І сходить над Дніпром гірка зоря-полин» («Страшний калейдоскоп», с. 7); «Вечір-мисливець підстрелене сонце / Несе у сірому ягдташі» («Розпусна вдовиця», с. 119).

Неолексеми **слово-брила**, **слово-філігрань** виражають силу та вагу мови, слова, за допомогою якого можна підтримати людину, розважити і водночас вплинути, навіть підняти на боротьбу. Поезія, на думку Ліни Костенко, може бути надзвичайно витонченою, вишуканою, філігранною. Авторка зазначає: «У легкості вітрила, / у попелі згорань / ти знаєш слово-брилу і слово-філігрань» («Душа моя», с. 194).

Цікаві образи створюють інноваційні іменники зі збірним значенням, наприклад: неолексеми **звір-птиця** («У чистому полі поховайте, / Звіру-птиці на поталу не дайте!» («Дума про братів неазовських», с. 522), **грунт-худоба** («Як будуть батько-мати помирати, / Будем грунтя-худобу на дві часті паювати» («Дума про братів неазовських», с. 524).

Не менш цікаві й естетично навантажені прикметникові неолексеми Ліни Костенко. Найчастіше вони характеризують риси характеру, внутрішні якості героїв, а саме: **чіпкохвостий** нездара, **пружинно-спіральний** негідник та ін. («Знявши мірку з пресованих бовдурів / І пружинно-спіральних негідників» («Вирлооке сонце», с. 142)). Оригінальний з боку семантики і творення прикметник **гіпопотамогіпотонічний** у характеристиці героїні: «Така вона стомлена, анемічна, / гіпопотамогіпотонічна» («Пансіонат «Форель», с. 400).

Оригінальні авторські прикметники-кольоропозначення: **сутозлоті** липи, **левино-жовті** береги, **чорно-вітряні** віхті, **вохрово-левині** обвали, («На Верховині, там, на Верховині... / Гримлять обвали вохрово-левині» («На Верховині...», с. 223)).

Усього кілька складних дієслів-новотворів виявляємо в поезії Ліни Костенко, наприклад, неолексема **сікти-рубати** в контексті: «Буде азовська орда доганяти, / буде упень сікти-рубати» («Дума про братів неазовських», с. 522).

Авторські неологізми часто виступають компонентом метафоричних конструкцій, наприклад: «Ночей **чорнокнижка** читаю по буквах» («Готичні смереки...», с. 278); «**Долі-ворожки**, тасуючи дні, / До покупців горнулись» («Доля», с. 34), «**Кошлатий вітер-голодренець** / в полях розхристує туман, б'є в бубон сонця, як шаман» («Осінь дикунська...», с. 332).

Розглянувши творення новотворів-комполітів, зазначимо, що всі вони утворені за традиційними словотвірними моделями. При творенні іменників і дієслів найпродуктивнішим є спосіб словоскладання. Іменникові складні неолексеми, як правило, є результатом поєднання двох іменників, наприклад: **вечір-мисливець** від іменників *вечір* і *мисливець*, **зоря-полін** від *зоря* і *полін*. Дієслово **сікти-рубати** також утворено способом юстапозиції шляхом поєднання двох твірних слів: *сікти* і *рубати*.

Продуктивним способом творення складних прикметників-неологізмів є новоскладання. Твірною базою, як правило, виступають твірні основи двох прикметників, наприклад: **левино-жовтий** від двох прикметників *левиний* і *жовтий*. Тільки один прикметник **біла-біла-біла** складається із трьох компонентів, утворених шляхом повторення прикметника *білий*.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, неологічний корпус Ліни Костенко становить естетично навантажений пласт лексики поетеси. Іменникові і прикметникові композитні неологізми створюють цікаві й оригінальні образи. Всебічне вивчення художньої спадщини Ліни Костенко, самотньої та новаторської манери її письма є важливим і актуальним завданням наступних мовознавчих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів ХХ століття: монографія. Острог: Національний ун-т «Острозька академія», 2008. 536 с.
2. Костенко Л. В. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1989. 559 с.
3. Словник української мови. В 11 т. Київ: Наук. думка, 1970-1980.
4. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича. Київ: Дніпро; Вінніпег. Українська Вільна Академія Наук, 1999. 152 с.
5. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: (історико-літературний та поетикальний аспекти). Київ: Смолоскип, 2010. 632 с.

Н. А. Бережко, В. І. Мордань (м. Дніпро)

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ НА ПРИКЛАДІ ЯВИЩА ОНОМАТОПЕЇ

Звукозображувальна лексика японської мови, а сюди відносять ономапти, хоч і є дуже поширеною, залишається маловивченою, а її переклад на інші мови є складним перекладацьким завданням.

Першим спробу дати визначення цьому поняттю зробив Вільгельм фон Гумбольдт, який розумів під звуконаслідуванням імітацію звуків навколишнього світу настільки близько до оригіналу, «наскільки членовані звуки в змозі передати нечленовані» [3, с. 93].

Однак, найбільш точним і широко вживаним є визначення, запропоноване С. В. Вороніним, який на відміну від Гумбольдта визначав звуконаслідування не як сприйняття зовнішнього світу, а як «закономірний не довільний, фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова і звуковою ознакою денотата, що покладається в основу номінації» [2, с. 39]. Ономапти можна розглядати як імітацію звуків оточуючого середовища фонетичними засобами мови [8].

Слова-ономапти можна знайти у будь-якій мові. Вони імітують звуки природи, голоси тварин та звуки предметів і оточуючого середовища. Тобто це будь-

СОДЕРЖАНИЕ

Андрішко О. М. Словозрости в поезії Олександра Букатюка.....	3
Апоненко И. Н. Особенности фитофторных наименований в цикле сказок А. М. Ремизова «Посолонь».....	5
Бабій І. М. Образно-експресивні навантаження авторських неологізмів-комполітів у поезії Ліни Костенко.....	7
Бережко Н. А., Мордань В. І. Про деякі проблеми перекладу безеквівалентної лексики японської мови на прикладі явища ономаіопеї.....	10
Березовська-Савчук Н. А. Семантика політичного сленгу в мас-медійному дискурсі.....	14
Білоконенко Л. А. Функціональна специфіка новоутворень в українськомовних інтернетних текстах.....	16
Блинова Н. М., Михайлова А. А. Текстові категорії копірайтингу.....	19
Богданова Л. И. Семантические сдвиги в современном языковом пространстве.....	22
Вдовиченко Н. В. Опозиційне зіставлення семантики слів на позначення назв одягу (на матеріалі російської мови та експериментального дослідження).....	25
Волощенко Е. И. Речевой жанр «просьба» в письмах Б. К. Зайцева.....	27
Гамали О. И., Каневская О. Б. Отражение языковых инноваций в идиостиле Ю. Полякова.....	30
Генг Липинг. Заимствования в русской лексике еды (по данным словарей новых иностранных слов).....	33
Горлачова В. В. Англійомовні та українськомовні слогани в рекламі стільникових телефонів.....	35
Греченко-Журавская В. М. Актуалізація прецедентних елементів різних типів в іноязичній аудиторії.....	39
Григорян К. С., Куварова Е. К. Индивидуально-авторские лексические инновации, обозначающие человека, в письмах Ф. М. Достоевского.....	42
Громко Т. В. Структурно-семантичний аналіз назв поля після вирощування сільськогосподарської культури у говірках Центральної України.....	46
Датченко Ю. В. Ономаістичний потенціал анімаційних фільмів.....	49
Джинджолия Г. Фразеологическая неология: опыт изучения.....	53
Домрачева І. Р. Ядрова міжрівнева реалізація сукупної семантики в українській мові.....	60
Дьячок Н. В. Особенности формообразования в русском языке.....	63
Євсєєва Г. П. Концепт «вузол» в українській мові: словникова і текстова парадигма.....	65
Жадлун М. И. Имена собственные как репрезентанты концепта «вода» в поэзии А. Ахматовой.....	69
Жарко С. Ю. Тенденції в мові сучасного українського телебачення.....	72
Зайцева В. В. Квантитативна метонімія як засіб вторинної номінації у мові сучасної газети.....	74
Зарецкая С. А. Лексико-грамматические инновации в обозначении человека в современном русском языке.....	76
Іваненко І. М., Шавардова О. Ю. Трансформація маніпулятивних прийомів у політичній мові (на матеріалі стенограм Верховної Ради України).....	80
Ільченко І. І. Відантропонімії ойконіми ділянки порожистого Дніпра.....	82